

امام پنجم شیعیان در دانشنامه جهان اسلام

مدخل امام باقر(ع) در جلد اول دانشنامه جهان اسلام به معرفی شخصیت این امام همام می پردازد...



مدخل امام باقر(ع) در جلد اول دانشنامه جهان اسلام به معرفی شخصیت این امام همام می پردازد.

به گزارش خبرگزاری مهر، دربخشی از مقاله امام باقر که به کوشش حجت الاسلام حسن طارمی راد نگاشته شده چنین آمده است:

الباقر ، امام محمد بن علي عليه السلام ، ابو جعفر محمد بن علي بن الحسين بن علي بن ابي طالب عليهم السلام، امام پنجم از ائمة اثنا عشر و یکی از چهارده معصوم. راویان و محدثان شیعه غالباً با کنیه ابو جعفر از آن حضرت یاد کرده اند.

حضرت باقر علیه السلام از سوي پدر، نوة امام حسين عليه السلام و از سوي مادر، نوة امام حسن عليه السلام است. مادرشان فاطمه دختر امام حسن عليه السلام بود، از این رو در حقّ او گفته اند: علوی بود که از دو سوي علوي بود و فاطمي بود که از دو سوي فاطمي بود..

فاطمه بنت الحسن که به ام عبدالله (یا ام عبد، یا امّ حسن) شهرت داشت، بانویی جلیل القدر بود و از حضرت صادق علیه السلام درباره او نقل شده است که او صدّیقه بود و در آل حسن زنی چون او نبوده است .

برخی از متأخران چون سبط ابن جوزي (متوفي ۶۴۵؛ ص ۳۰۲) و ابن خلکان (متوفي ۶۸۱؛ ج ۳، ص ۳۱۴) مادر امام پنجم را دختر حسن مثنی و نوة امام مجتبی علیه السلام دانسته اند. این قول صحیح نیست، زیرا مورخان قرن سوم و از جمله یعقوبی و نیز علوي عمري، نسب شناس قرن پنجم تصریح کرده اند که او دختر امام مجتبی علیه السلام بوده است. اربلي نیز به نقل از حافظ عبدالعزيز جُنّابدي، مادر ام عبدالله را ام فروه دختر قاسم بن محمد ابی بکر دانسته، که اشتباه است. زیرا به تصریح علما، از جمله شیخ مفید ام فروه همسر امام باقر علیه السلام بوده است. منشأ این اشتباه خطایی است که در کتابت و نقل رخ داده و بر اثر حذف شدن قسمتی از روایت، عبارت راجع به فرزندان امام باقر علیه السلام (یعنی امام صادق علیه السلام و عبدالله بن محمد) به خطا به مادر آن حضرت نسبت داده شده است. این اشتباه عیناً در بحار الانوار (ج ۴۶، ص ۲۱۸) تکرار شده است، ولي عبارت درست و کامل را ابن سعد و ابن جوزي آورده اند. اربلي، نیز عبارت ابن جوزي را در صفحات بعد نقل کرده است.

همة منابع محل تولد آن حضرت را مدینه نوشته، ولي در سال ولادتشان اختلاف دارند. بیشتر منابع شیعی تولد آن حضرت را در ۵۷ هجری دانسته اند و برخی از مورخان اهل سنت نیز بر این قول اند. اما عده ای سال ۵۶ را ذکر کرده اند. در روز تولد ایشان نیز اختلاف است. شیخ طوسي، فضل بن حسن طبرسي و دیگران روز ولادت آن حضرت را روز جمعه اول ماه رجب و به گفته طبرسي بعضی تولد ایشان را در سوم صفر می دانند. از معاصران نیز، سید محسن امین و حاج شیخ عباس قمي آن را سوم صفر یا اول رجب؛ و از اهل سنت، ابن خلکان سوم صفر ضبط کرده اند.

تاریخ شهادت امام باقر علیه السلام را با اختلاف پنج سال، از ۱۱۳ تا ۱۱۸، ذکر کرده اند. ابن سعد نخست با نقل خبری از استاد خود واقدي تاریخ رحلت آن حضرت را سال ۱۱۷ و مدت عمرشان را ۷۳ سال ذکر می کند، سپس می گوید که رحلت ایشان را در ۱۱۸ و ۱۱۴ هم دانسته اند. ابن اثیر (ج ۵، ص ۱۸۰) نیز عمر حضرت باقر علیه السلام را ۷۳ سال ثبت کرده و ۵۸ سال را نیز نسبت داده است. اما بیشتر مورخان شیعی و سني وفات آن حضرت را در ۱۱۴ و اکثر سیره نویسان شیعه عمر وي را ۵۷ سال دانسته اند (ابن عماد، همانجا؛ ذهبی، همانجا؛ مجلسي، ۱۴۰۳، ج ۴۶، ص ۲۱۲-۲۱۹ و منابع دیگر). به هر حال، ۷۳ سال یقیناً نادرست است، زیرا در آن صورت باید در سال ۴۴ متولد شده باشند. اما چون عموم مورخان تولد پدرش علي بن حسين علیه السلام را در سال ۳۸ نوشته اند و بنابر این در سال ۴۴ آن حضرت بیش از شش سال نداشته است، امکان تولد حضرت باقر علیه السلام در سال ۴۴ منتفی است. یعقوبی هر چند وفات حضرت باقر علیه السلام را به سال ۱۱۷ می داند، می گوید که وي ۵۸ سال عمر کرده و در واقعة عاشورا چهار ساله بوده است. اما چون واقعة عاشورا در سال ۶۱ هجری بوده، وفات آن حضرت سال ۱۱۴ می شود نه ۱۱۷. به نظر می رسد که چون مورخان اهل سنت، ولادت را سال ۵۶ و وفات را ۱۱۴ ثبت کرده اند، باید عمر امام باقر علیه السلام را ۵۸ سال بدانند؛ در حالی که ابن عماد، صفدي و ذهبی ۵۶ نوشته اند. در ماه و روز رحلت آن حضرت نیز اختلاف است و آن را در ربیع الاول و هفتم ذي الحجه و ربیع الآخر گفته اند.

برخی از مورخان، از جمله ابن خلکان و صفدي محل شهادت او را دهکده ای به نام حَمِيْمَة واقع در منطقه شراة بین راه مدینه به دمشق دانسته اند. در باره محل دفن آن حضرت، گورستان بقیع در مدینه، اختلافی دیده نمی شود. در روایت ابوبصیر از حضرت صادق علیه السلام که کلینی و به نقل از او مجلسي آورده است، آن حضرت می فرماید که پدرم به سال ۱۱۴ وفات یافت و پس از پدر نوزده سال و دو ماه زنده بود. چون رحلت امام سجاد علیه السلام را بیشتر مورخان در محرم نوشته اند، ظاهراً رحلت امام باقر علیه السلام در ربیع الاول بوده است. ولي از ظاهر تعبیر بیشتر مورخان و صریح عبارت شهید اول برمی آید که هفتم ذي الحجه را برگزیده اند.

بنابر اشتهر اقوال، تولد امام باقر علیه السلام در سال ۵۷ و شهادت آن حضرت در ۱۱۴ است و مدت عمر او ۵۷ سال و مدت امامتش ۱۹ یا ۲۰ سال (محرم ۹۴ تا ربیع الاول یا ذی الحجه ۱۱۴) است. چهار سال از حیات جدّ خود امام حسین علیه السلام و ۳۷ سال از زندگی پدر خود حضرت علی بن حسین علیه السلام را درک کرد و دوران زندگیش با حکومت ده تن از خلفای اموی (از معاویه بن ابی سفیان تا هشام بن عبدالملک) و ایام امامتش با حکومت پنج تن از ایشان - ولید بن عبدالملک (متوفی ۹۶) و سلیمان بن عبدالملک (متوفی ۹۹) و عمر بن عبدالعزیز (متوفی ۱۰۱) و یزید بن عبدالملک (متوفی ۱۰۵) و هشام بن عبدالملک (متوفی ۱۲۵) مقارن بود.

پس اینکه بعضی از جمله ابن شهر آشوب و مجلسی به نقل از او در بحار الانوار، سالهای امامت او را تا زمان خلافت ولید بن یزید بن عبدالملک و یزید بن ولید بن عبدالملک و برادرش ابراهیم بن ولید بسط داده اند، اشتباه کرده اند.

مسعودی ضمن آنکه وفات امام باقر علیه السلام را به دوران حکومت ولید بن یزید نسبت داده، گفته است که بعضی شهادت ایشان را در روزگار یزید بن عبدالملک دانسته اند.